

RAHVUSVAHELISUSE JA INTERDISTSIPLINAARSUSE MÕJU TEADUSKEELELE ARGIKULTUURI UURIMISE NÄITEL

Tiiu Jaago

Ülevaade

Artiklis arutletakse folkloristika ja etnoloogia terminivara kujunemise üle.* Tuginedes Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna ning etnoloogia osakonna koostöös loodud „Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastikule“ (alustatud 2004. aastal), keskendutakse terminiküsimustele, mis kerkisid 1990. aastatel esile interdistsiplinaarsete ja rahvusvaheliste kontaktide intensiivsuse tõttu. Sajandivahetusel ilmnenud muutused teaduses olid omakorda tingitud sajandi teisel poolel toimunud üleminekust objektikeskselt lähenemisviisilt tõlgenduslikele ja kultuurikirjelduslikele uurimisviisidele. Lähemalt tutvustatakse terminikorrastuse kahte suundumust: varem kasutatud terminite kohandamist teaduse uuenemisele vastavaks ja vastupidi, uute terminite loomist, et teadusmuutusi taotluslikult esile tuua.

Võtmesõnad: etnoloogia, folkloristika, rahvaluuleteaduse ajalugu, terminoloogia

* Artikkel on seotud Eesti Teadusfondi finantseeritava uurimusega ETF 8190 ja Kultuuriteooria Tippkesksuse folkloristika uurimistühma tööga, mida toetab Euroopa Liit Euroopa Regionaalarengu Fondi kaudu.

Sissejuhatus

Argikultuuri uurimises keskendutakse inimese, pere vms väikerühma ja nende loodud ning loodavate tekstide omavahelistele seostele, vaadeldakse elus ilmnevaid viiteid väikerühmade maailmakäsitusele, analüüsitakse argikäitumist ning esemete sotsiaal-majanduslikke tähendusi teatud ajas ja ruumis. Argikultuuri uurimises asetub rõhk probleemidele, seostele ja tähendustele, mitte niivõrd nähtustele endile. See eeldab kontekste arvestavat uurimist, mis muudab uurija jaoks oluliseks rühma kogemuse ja mälu. Argikultuuri uurimine Lääne-Euroopas on kujunenud 1970. aastatest alates koos kvalitatiivsete meetodite kasutuselevõtuga ja konstruktiivsete vaadete edenedes kultuuri uurivates teadustes. (Vt Girtler 1979, Schwandt 1994, Kannike 2005a.) Argikultuur on suhteliselt hajusate piiridega ja mõneti alternatiivseid uurimisviise pakkuv valdkond etnoloogias ja folkloristikas.

Argikultuuri uurimise terminitega tegelemise tõukeks said 1990. aastatel toimunud muutused teaduses, mille tingisid ajastuomased rahvusvahelised ja teadusvaldkondade vahelised kontaktid. Erialast tulenevalt lähtun oma käsitluses enam folkloristikast, andes esmalt ülevaate üldistest muutustest folkloristikas, mis on aluseks terminivara uuenemisele 20. sajandi lõpus. Seejärel tutvustan kõnealustest teadusmuutustest tõukunud „Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastikku“, et selle põhjal arutleda oskussõnavara kujunemise praktiliste probleemide üle. Terminivara korrastamise ja uuendamise sõlmküsimuste tutvustamiseks on valitud märksõnaartiklid, kus teadusarengu dünaamilisuse ja oskussõna stabiilsuse omavahelised pinged kõige selgemini esile tulevad.

Folkloristika kujunemissuunad ja argikultuuri uurimise terminivara

20.-21. sajandi vahetuse folkloristikat iseloomustab Kristin Kuutma eelkõige seotuna trans- või interdistsiplinaarsusega, mis tõi kaasa rahvaluule uurimiskeskme nihkumise objekti kirjeldamiselt kultuuri kirjeldamisele: „... folkloristide uurimulik tekst on kultuurikirjeldus, mis dokumenteerib väljendatud ja loob seda kirjeldades tähendusi“ (Kuutma 2010: 687). Mida see muutus eelkõige tähendab? Kui 20. sajandi alguses kirjeldati folkloristikat teadusharule eriomase uurimisvälja ehk -aine kaudu (Krohn 1926: 16-25), siis 21. sajandi alguses rõhutatakse erialaomast käsitus- või mõistmisviisi (kultuurikirjeldus). Ülo Valk selgitab neidsamu muutusi analoogiliselt Kuutmaga: folkloristika on kujunenud objektikesksest distsipliinist *diskursiivseks formatsiooniks*. Ühtlasi rõhutab ta erialavaheliste piiride hajumist, millega kaasneb folkloristika seesmiste võimaluste rikastumine (Valk 2010: 570).

Folkloristika suundumine kultuurikirjeldusele lähtub 1990. aastatest. Selle ajajärgu töid iseloomustab olemasolevate uurimuste, teadussõnavara ja meetodite läbivaatamine rahvaluule uutele mõistmisviisidele vastavalt. Probleemiks oli, milliseid uusi mõisteid luua, milliseid uuendada. Tuli otsustada, kas võõrkeelseid termineid tõlkida või jätta need võõrsõnaliseks. Kuidas selgitada ühe teadusvaldkonna raames kasutatavaid üldkeelelähedasi termineid interdistsiplinaarses kontekstis? Kõik eeltoodud valikud ja küsimused seostusid ühtlasi senikasutatud mõistete piiride hägustumisega.

Et eelkirjeldatud erialasõnavara muutuste üle lähemalt arutleda, asuti 2004. aastal Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna ja etnoloogia osakonna koostöös kirju-

tama märksõnaartikleid, mis on avaldatud „Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastikus“.²⁴ Sõnastiku koostamise rõhk asetuse küsimusele, kuidas uurijad oma töös on terminivara kujundanud. Eesmärk ei olnud sobivate terminite loomine ja väljapakkumine. Praeguseks on sõnastikus 40 märksõnaartiklit ning 56 lisandust: teemalaiendusi, fotosid, skeeme, teemaga haakuvaid videoloenguid jms. Märksõnade valiku ja artiklite kirjutamise aluseks oli terminite tegelik kasutus: milliseid varem vähe kasutatud mõisteid on uurimustes silmahakkavalt esile tulnud (nt *nostalgia*; *elulugu*); millised on uued, sh uurijate loodud mõisted, (nt *küpse sotsialismi aeg*; *pärimuslik ajalugu*); milliseid klassikasse kuuluvaid mõisteid taas ja taas uuesti kontekstualiseeritakse või ümber mõtestatakse (*geograafilis-ajalooline meetod*; *traditsioon*); milliste mõistete tähendusväljad olid lähiminevikus sedavõrd teisenenud, et vajasid uuesti defineerimist (nt *etnograafia*).

Üldisemalt jaotuvad märksõnad kirjeldama uurimisvaldkondi (nt *argikultuur*, *folklooriliikumine*, *elulugu*, *rahvaluule*, *rahvakultuur*) ja -meetodeid (nt *osalusvaatlus*, *pärimusliku ajaloo uurimine*, *situatsioonianalüüs*, *visuaalsed meetodid*, *vormeliteooria*). Artiklite koostamisel on jälgitud kahte mõneti vastandlikku põhimõtet. Esmalt, kõik artiklid on koostatud sama ülesehitust silmas pidades: termin, selle sünonüümid, vasted teistes keeltes, definitsioon, mõiste kasutamine nii eestikeelsetes kui ka rahvusvahelistes uurimustes ning nende mõistete interdistsiplinaarne kontekst. Teiseks, kuna märksõnaartiklite autorid tegelevad süvitsi just nende teemadega, millest nad kirjutavad, siis lähtub iga artikkel autori individuaalsest vaatepunktist.

²⁴ <http://argikultuur.e-uni.ee/> (10.06.2011). Tööd rahastati riikliku programmi „Eesti keel ja rahvuslik mälu“ (2004-2008) allprogrammist „Rahvuslik mälu ja identiteet“.

Märksõnaartiklite võrdlev vaatlus viitab terminivara kujunemise kahele valikuprintsiibile. Esmalt jäädakse küll sama oskussõna kasutuse juurde, ent selle tähendus mõtestatakse uuele teadussituatsioonile vastavaks. See tee pakub võimalusi juba ammu kasutusel olevaid termineid kohendada või uuesti defineerida, hoides samal ajal alles teaduse seesmist järjepidevust (nt mõiste *rahvas*, millega on tähistatud sotsiaalset alamkihti, etniliselt määratletavat rahvust, aga ka suhteliselt väikest, hajusate piiridega pärimusrühma). Teine suund osutab uute terminite kasutuselevõtule eesmärgiga rõhutada teaduses toimunud paradigmuuutusi (nagu nt *rahvakultuuri* või *rahvameditsiini* kõrvale ja kohati asemele on tulnud vastavalt *argikultuur*, *etnomediitsiin*). Tutvustan mõlemat lähenemisi argikultuuri uurimise märksõnaartiklite näitel.

Uued ajad – vanad terminid

Folkloristikas toimus 20. sajandi viimasel kolmel aastakümnel kolm olulist muutust, mis peegeldub ka folkloristika terminite ümbermõtestamises: suundumus tekstikeskselt folkloristikalt tegevuskesksele käsitusele (loobumata tekstiuurimisest, folkloristika on endiselt tekste uuriv teadus); väikeste rühmade uurimine suurte ja üldiste kollektiivide (nn rahva) asemel; rahvaluule kõrval ka tänapäeva ühiskonna nähtuste uurimine.

Esmalt tegevuskesksest uurimisest. Kui varem keskenduti teemadele, motiividele, teksti ülesehitusvõtetele jms, siis üha enam hakati selle kõrval rahvaluulet vaatama tegija- ja tegevuskeskselt. Pennsylvania ülikooli professor Dan Ben-Amos arutleb varasema objektikeskse ja uue tähenduskeskse folkloristika üle 1971. aastal ilmunud ja 2009. aastast ka eesti keeles

kättesaadavas artiklis „Folkloori defineerimine konteksti kaudu“:

„Siiani on enamik definitsioone kujutlenud folkloori asjade kogumina. Nendeks võivad olla jutud, meloodiad, uskumused ja materiaalsed esemed. Kõik need on valmisproduktid või formuleeritud ideed, neid on võimalik koguda. .. Kultuurikontekstis ei ole folkloor mitte asjade kogum, vaid protsess, kommunikatiivne protsess, kui olla täpne.“ (Ben-Amos 2009: 16-17.)

Tegevuskeskne lähenemine toob kaasa vajaduse kõnelda pärimusprotsessist, mille järgi rahvaluule ei ole näiteks mitte ainult laul või jutt, vaid laulmine ja jutustamine. Eesti teaduskeeles see üleminek nähtuse nimetamiselt protsessi nimetamisele uute terminitena esile ei tule (ei öelda nt „rahvajutustamine“). Küll aga ilmneb kõnesolev muutus traditsiooni mõiste ümbermõtestamises ja teist laadi sõnastuste kasutuselevõttus. Näiteks Vaike Sarve uurimuses eristuvad itkutraditsiooni ja itkukultuuri mõisted, kus *kultuur* seostub *traditsiooni* konkreetse kasutusolukorraga: „[Itkuk]ultuur eraldub traditsioonist selle poolest, et kultuuri elemendid on organiseeritud funktsionaalsesse tervikusse ja moodustavad süsteemi“, samas kus *traditsioon* „viitab .. süstematiseerimata kultuuriliste elementide jadale“ (Sarv 2000: 41), seega 'asjade kogumile' Dan Ben-Amose eeltsiteeritud tekstis.

Dan Ben-Amose artikli tõlkega seoses juhin tähelepanu ka ühele tõlkeprobleemile: kuna tekst on originaalis ingliskeelne, siis loomulikult kasutab autor ingliskeelset sõna *folklore*, mis võeti kasutusele 1846. aastast ja mis võõrsõnalise terminina on

kohanenud paljudes keeltes (Klein 1997).²⁵ Eesti rahvaluuleteaduse ajaloos võib küll näha viiteid võõrsõnalisele terminile (näiteks Jakob Hurda tekstides²⁶ või Tartu ülikooli eesti õppetoolide rajamisega seotud dokumentides²⁷), kuid see ei kodunenud eesti teadussõnavaras esialgu saksa keele ja teadusruumi mõjul, sajandivahetusel ja 20. sajandi alguses juba uute kultuuritegurite toimel.

Jakob Hurt ei kasutanud sõna *rahvaluule*. See tuli tänapäevases tähenduses käibele 1890. aastatel M. J. Eiseni rahvaluule kogumise üleskutsetes. Eisen tugines soome termini *kansanrunous* eeskujule. (Vt nt 1892. aasta 28. mai Sakalat, kus Eiseni üleskutses on *rahvamälestused*, samas järgmise, 1893. aasta Sakala 14. jaanuari numbris kasutab ta terminit *rahvaluule*.) Hurda terminid olid *rahvamälestused* (saksa keeles kasutas ta samas tähenduses *Volksüberlieferung* – rahvapärimus) ja Kreutzwaldilt pärit *vanavara*. 1896. aastal Riias toimunud arheoloogia- ehk muinasajauurijate konverentsil peetud Jakob Hurda kõne eestikeelsest versioonist võib leida *rahvamälestusi* uuriva teaduse nimetusena *rahvateaduse* ehk „võerakeelse nimega *Folklore*“ ja venekeelsena *живая старина*, tõlkes *elav muinasaeg* (Hurt 1989 [1896]: 75-76).

Rahvaluule-sõna sobivuse juurde tuleb 1930. aastatel tagasi Oskar Loorits, märkides: „*Rahvaluule* on väga halb oskussõna

²⁵ Saksakeelne termin sama aineala märkimiseks on *Volkskunde*, mille võttis kasutusele 1858. aastal Wilhelm Heinrich Riehl (Sievers 1988: 33-34).

²⁶ Olevik 3.12.1896, e-versioonis: Digiteeritud Eesti ajalehed: <http://dea.nlib.ee/fullview.php?pid=s276631&nid=113210&frameset=1>, (10.06.2011). Originaalis oli kõne saksakeelne ja loomulikult nimetab ta teadusala seega saksapäraselt *Volkskunde* (Eesti Kirjandusmuuseum: EKLA f 43 m 38:5).

²⁷ Emakeelse ülikooli rajamisdokumentides on 1919. aastal eelistatud terminit *folklore*, kuid 1920. aastal on otsustatud omakeelse *rahvaluule* kasuks (Eesti Ajalooarhiiv: EAA f 2100 n 4 s 250 ja n 5 s 262).

folkloori tõlgitsemiseks eesti keeles“. Tema põhjenduseks on, et rahvaluule ei ole kaugeltki mitte luule (poeesia, suuline kirjandus), mistõttu „ametlikult fikseerituna tuleb“ terminit *rahvaluule* küll kasutada, kuid eeldusel, et folkloristika raames tegeldakse „rahva usundi, elutarkuse ja kombestikuga, rahva maailmavaateliste, eetiliste, õiguslike jne. arusaamadega, rahva mõtteviisi, elutunde ja väärtusteadvusega ..“ (Loorits 1937: 174). Looritsa arutelu pärineb ajajärgust, kus eesti folkloristika piirid ja teoreetilis-metodoloogiline raam avardus varasemaga võrreldes oluliselt (vt Hiimäe, Mall 2003). Nõukogude ajal eelistati eestikeelset oskussõna (vt nt Pino & Tedre & Viidalepp 1964; Laugaste 1975).

Tänapäeva folkloristikas on sõna *folkloor* siiski küllalt omaks võetud ja seda mitte ainult tõlgete puhul. Sõna *folkloor* silmahakkavalt sagedasem kasutus tuli eesti teadustekstidesse 20. sajandi lõpul, seostudes teise olulise muutusega folkloristikas eelmainitud tegevuskesksuse kõrval. See puudutab paradigmanihet, mille järgi rahvaluule ei ole ainult modernismieelsesesse ühiskonda kuuluv kultuurivaldkond, vaid rahvaluule on olemas igas ühiskonnas igal ajajärgul. Rahvaluulet hakati kirjeldama kui pidevat ja mitmejärgulist protsessi (Honko 1990, eesti keeles 1998). Uurimisala laiendamise käigus hakati üha enam kasutama mõistet 'tänapäeva folkloor'.²⁸ *Folkloori* vastuseade *rahvaluulele* aitas rõhutada folkloristikas toimunud muutust, kuid sellist sõnavalikut on mõjutanud kindlasti ka võõrkeelte eeskujud (nt ingliskeelne *contemporary folklore*).

²⁸ Vt nt Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonna 1995. aastast toimetatavat sarja „Tänapäeva folkloorist“ (toimetajateks ja koostajateks või autoriks peamiselt Mare Kõiva ja Eda Kalmre), kus praeguseks on ilmunud üheksa raamatut.

Kolmas muutus rahvaluuleteaduses puudutab rahva kui pärimust kandva kollektiivi mõistet. Klassikasse kuulub Alan Dundese artikkel „Kes on rahvas?“ (Dundes 1977; eestinduses 2002 on *folkloorile* eelistatud sõna *rahvaluule*). Soome folklorist Leea Virtanen esitab rahva-kontseptsiooni kriitika järgmiselt: „Eelmise sajandi romantikud kõnelevad rahvast kui mingist jagamatust rühmast, kes lõi rahvaluule [sm *kansanrunouden*]. Kuid kas see ettekujutus minevikust on õige? Kas rühmad ja rühmade piirid on vaid meie ajale iseloomulikud nähted?“ (Virtanen 1980: 133). Rahva-kontseptsiooni muutus tõi folkloristikasse hulgaliselt rühmapärimusele viitavaid termineid, nagu näiteks *sõdurifolkloor*, *perepärimus*, *koolipärimus*.²⁹ Sellega ei kaasnenud eriala(nimetuse) väljavahetamist *kultuuriantropoloogia* vms vastu (vrd Wienker-Piepho 2004: 1582).

20. sajandi viimase veerandi teadusmuutuste tulemusena oli *rahvaluule* 1990. aastatel taas tugeva surve all: nimetus ei peegeldanud kuigivõrd ainet ennast (see ei olnud ei luule ega ka n-ö rahva oma). Samas tingis teaduse intensiivne uuene mine vajaduse vastanduda varasematele uurimisviisidele. Vastanduse üheks võimaluseks oli nimetusi muuta. Mõneti võis seda suundumust näha *tänapäeva folkloori* ja *folkloori* eristamises *rahvaluulest*. Tänapäevaks on need mõisted tasa kaalustunud – ühe või teise sõna eelistus võib viidata küll mingile spetsiifilisele erialasele varjundile, kuid põhimõtteliselt on *rahvaluule* ja *folkloor* samatähenduslikud ning *tänapäeva folkloor* ei vastandu *rahvaluulele* (samahästi võib öelda ka *tänapäeva rahvaluule*).³⁰

²⁹ 1990. aastatel alguse saanud laste ja noorte pärimuskultuuri uurimisest ja vastava sõnavara kujunemisest Eestis pakub ülevaate Eda Kalmre (2010).

³⁰ Analoogilist protsessi Põhja-Ameerika teaduses kirjeldab Dan Ben-Amos: „1996. aastal peetud Ameerika Folkloori Seltsi (AFS) aastakoosolekul nõudsid mitmed rahvaluuleuurijad mõiste 'folkloor' (*folklore*) asendamist

Folkloristid läksidki oma töödes üldiselt seda teed, et nad hakkasid varasemaid termineid kohandama uue teadus-olukorraga. Näiteks linnastunud ühiskonna juurde kuuluva- test nähtustest jutustavad nii-öelda tõestisündinud lood, ingliskeelse nimetusega *contemporary / urban legends*, said 1990. aastatel eestikeelsetes tekstides nimeks *tänapäeva lood, modernsed jutud, linnajutud*. Praegustes käsitlustes on need kinnistunud kui *tänapäeva muistendid* – klassikalisse rahvajutu liigitusse kuuluv termin *muistend* seob talupojaegse jutu- varamu uusjuttudega, millel on sama ülesehitus ja funktsioon. (Vrd Klintberg 1990; Köss 1994, Hiiemäe, Reet 1996, Simpson & Roud 2003: 77–78, Kalmre 2007: 24–30.) 1990. aastate kooli- ja noorte pärimuse kogumise käigus laekus rahvaluule arhiivi hulgaliselt uusi mõistatusliike. Esiialgu kõneldi arhiivikeskselt mõistatuste tsentrist (arhiivis seni enamuses olevad tekstid) ja perifeeriast (uued alaliigid nagu keerdküsimused, pilt- mõistatused, sõnamängud jne). Praeguseks on *mõistatus* laienenud üldnimetuseks, mille alla koonduvad *klassikalised / traditsioonilised mõistatused* (arhiivi tsender, senised *mõistatused*) võrdselt tänapäeval levinud mõistatuste alaliikidega (Krik- mann 1995: 33, Voolaid 2006, Voolaid 2011: 20).

Mõistete kohandamine uutele uurimisolukordadele vastavaks sobitus paremini juhtudel, kus „uus“ seostus (või oli vaja seostada) juba olemasolevaga. Mõistete kohandamine tõi

millegi positiivsemalt tajutavamaga, mis lisaks muule peegeldaks paremini tänaseid uurimissuundi.“ Ühelt poolt seostus ka see ettepanek folkloristika uuenemis(vajadus)ega (sarnaselt Eesti näitega), tekitades soovi distant- seeruda varasemast uurimisviisist ja seda ka selgelt näidata. Teisalt jõuab Ben-Amos folkloristika ajaloo vaatluse kaudu otsuseni: „Meie enda teod omistavad tähenduse ka meie eriala nimetusele“ – teadusalas tajutud kriis ei pruugi laheneda nimevahetuse kaudu. Pigem on oluline see, mis suunas folkloristid teoreetilisi ja metoodilisi pöördepunkte oma tööpraktikas kujundama hakkavad. (Ben-Amos 2009: 54; 79.)

kaasa kas rohkem või vähem oskussõnade kujundlikkuse: *rahvaluule*, mis ei ole ei luule ega rahva oma; *tänapäeva muistend* on oma loomult ebaloogiline, kuna sõna *muistend*, pärinedes sõnast *muistne*, viitab iidsusele, muinasaegsusele. Ilmneb, et muutuste käigus on vaja ümber mõtestada teisigi rahvaluuleteoorias kasutusel olnud põhikategooriaid (suulisus, traditsioonilisus, autentsus ehk ehedus³¹ jms). Suulisus taandus rahvaluule olemuslike tunnuste seast üheks rahvaluule esitustehnikaks kirjalike esituste kõrval. Tänapäeval on küsimuseseade nihkunud tehnikast meediumi erijoonetele.³² Traditsiooni mõiste ajalisi (traditsioon versus modernism; traditsioon kui järjepidevus ka modernismis ja postmodernismis) ja sotsiaalseid parameetreid (traditsioon kui sotsiaalse rühma valik) on käsitlenud Pertti J. Anttonen (2005) ja populaarses võtmes Mare Kõiva (1996); traditsiooni mõiste muutumist eesti regilaulu uurimise näitel on vaadeldud Tiiu Jaago (2010b). Traditsiooni mõiste erinevaid aspekte ja sh seoseid teiste mõistetega nagu 'mälu' ja 'pärand' on analüüsinud Kristin Kuutmaa (2005–2006, 2010: 695–696).

Omaette huvipakkuvaks probleemiks osutus see, miks osa olemasolevaid termineid ei kohane (vähemalt osade) uurijate taotlustele vastavaks. Selline oskussõna on *rahvakultuur*, mille mõistealasse eeldati ühenduvat folkloristikat ja etnoloogiat. Koostati sellenimeline koguteos (Viires & Vunder 1998), ent teadustöodes väldivad folkloristid siiski 'rahvakultuuri' kui üldmõistet. *Rahvakultuur* on tähistanud 20. sajandi algusest

³¹ Eheduse ehk autentsuse mõiste kujunemisest ja tähendusnihetest folkloristika muutavas kontekstis (objekti omaduselt vaatepunktist valikust lähtuvaks mõisteks) vt nt Valk 2005, Kuutma 2005-2006.

³² Vt nt üldised muutused folkloristikateoorias Nekljudov 2003: 26; suulise ja kirjaliku esituse erinevused mälestustele tuginevates tekstides Pöysä 2009: 44–46, Jaago 2010a: 170-172.

alates ennekõike etnograafia uurimisvaldkonda, mis eristus filoloogiasse suundunud folkloristikast oma uurimisobjekti poolest. See on näide, mis viitab otseselt ajaloolise tagapõhja osatähtsusele terminivara kujunemises. Ent ajalooline taust iseloomustab ka rahvusvahelisi mõisteid, mida on oluline arvestada tõlkimisel. Näiteks saksa folkloristi Sabine Wienker-Piepho artikli eestikeelses tõlkes on tema eriala esitatud otsetõlkena, ent see ei loo teadusala vastavust saksa ja eesti teadusruumis: „... isegi minu enda erialal, etnograafias / Euroopa etnoloogias ..“ (Wienker-Piepho 2004: 1582). Teadusala nimetuse *etnograafia* / *Euroopa etnoloogia* taga on saksakeelne *Volkskunde* / *Europäische Ethnologie* (vrd Brednich 1988), mille eestikeelne sisuline vaste on *folkloristika/etnoloogia*. Saksa 'Volkskunde' sisaldab nii eesti 'folkloristikat' kui ka 'etnograafiat' ja 'etnoloogiat'. *Euroopa etnoloogia* viitab oma kultuuri uurimisele (mitte Aafrika või Aasia või muu n-ö võõra kultuuri uurimisele, mille teadusala nimetuseks on *Völkerkunde* ehk *Ethnologie*). Eesti folkloristikas ega etnoloogias ei eristata geograafilist ega ka oma või võõra kultuuri uurimist.

Arengutega teadusmõtlemises on järjest kaasnenu vajadus folkloristika oskussõnavara korrastada: ühelt poolt on terminid küllalt üldkeelsed (*rahvas, laul*), teisalt jäävad mõisted oma loomisaega kinni (*muistend* 'muistne lugu' viitab 20. sajandi alguse arusaamale rahvaluule minevikulisusest, vastandumisest tänapäeva ehk modernse ühiskonna kultuurile). Olu korra teeb veelgi keerulisemaks, kui eesti teadussõnavara tuleb vastavusse seada terminitega teistes keeltes – nii saksa, inglise kui ka soome folkloristlik oskussõnavara on kujunenud osalt oma keele ja kultuuriloo sisemiste, osalt välissuhete tingimustes, mistõttu mõistete üks-ühest kattuvust järjekindlalt ei kohta. Iga mõiste tõlkimisel on vaja tunda ka mõisteloolist

konteksti. Hoolimata neist raskustest on praktika, milles „vanad“ terminid aeg-ajalt üle vaadatakse ja kooskõlastatakse teaduse suundumustega, osutunud otstarbekaks – oskussõnades sisaldub siis ühtlasi ka teaduse kujunemislugu.

Uued ajad – uued terminid

Teine võimalus varem kasutatud terminite mõistesisu teisen-damise kõrval on sõnamuutustega markeerida uusi lähenemisviise. See võib tähendada sõna asendamist, võõrterminite või toortõlgete kasutamist, aga ka uute terminite loomist.

„Argikultuuri uurimise sõnastikus“ esindab mõiste ‘etnograafia’ sellist arengut, kus toimub teadusharu nimetuse muutus: 1990. aastatel võetakse erialanimetusena kasutusele *etnoloogia*. Selles protsessis näen ma kahte lähenemisviisi. Marleen Nõmmela ja Kristin Kuutma esitavad kõnesoleva muutuse ennekõike kui Eesti vastavusse viimise ingliskeelse (rahvusvahelise) teadusmaastikuga. Selle lähenemisviisi järgi tähendab Eestis ‘etnograafia’ rahva materiaalse kultuuri uurimist, ent ingliskeelses kultuuriruumis on sellel teine tähendus: välitöödel rajanev „empiiriline, detailne ja kirjeldav uurimus [mis] sisaldab teatud sotsiaalse rühma pikaajalist lähivaatlust“ (Kuutma & Nõmmela 2008a). 1990. aastatel ei iseloomusta kõnesoleva distsipliini fookust mitte niivõrd objektide kirjeldus, kuivõrd inimese ja kollektiivi kultuurikäsituse analüüs (Kuutma & Nõmmela 2008b), mis toob kaasa aineala üldnimetuse asendamise *etnoloogiaga*. Ühtlasi rõhutavad autorid, et *etnoloogia* kui teadusala nimetus on teadusregiooniti erineva tähendusega.

Teist lähenemisviisi esindab Heiki Pärdi (1998). Ta selgitab: kui Jakob Hurda 1896. aasta kõnes kasutatud termin *rahvateadus* kattub tänapäeva mõistes folkloristikaga, siis 20. sajandi alguses hakkas *rahvateadus* tähistama seda ala, millega tegelesid hilisemad etnograafid ja etnoloogid. Ühtlasi väidab ta, et „veel 1923. aastal oli etnograafia eesti keeles nii vähe tuntud, et vastav sõnastik seda ei esitagi” (Pärdi 1998: 257). Ometi esineb just sõna *etnograafia* paralleelselt eestikeelse sõnaga *rahvateadus* 1919. aastal ja 1920. aastate alguses Tartu ülikooli juurde loodavate õppetoolide nimistus (Jaago 2003: 42–43). Pärdi käsitlestest nähtub, et 1920. aastatel kasutati etnoloogia eriala märkimiseks sünonüümideks kõiki kolme sõna: *rahvateadus*, *etnograafia* ja *etnoloogia*, kus viimane sai domineerivaks nõukogude ajal, osalt venekeelse termini mõjul (Pärdi 1998: 257–260). Teadusala nimemuutust õigustab ka Pärdi, kuid 1990. aastate välismõjude asemel eelistab ta seda põhjendada eesti teaduse järjepidevusega.

Suuremas osas läksid etnoloogid 1990. aastatel folkloristidega võrreldes vastupidist teed: kui folkloristid keskendusid olemasolevate mõistete kohandamisele ja sobitamisele uude uurimiskonteksti, siis etnograafid-etnoloogid eelistasid näidata muutusi uurimisviisides uute nimetuste abil. Kuid see ei olnud lihtsalt uurijate suvast tulenev valik. Pigem asetus otsustuste taha nii eesti kui ka rahvusvaheline teaduspilt, millel on umbes sajandi-pikkune ajalugu. Iseküsimus on, mille järjepidevusega ühed või teised uurijad nimemuutust seostasid.

Uurimisfookuse nihutused kutsusid esile täiendsõna *rahvasisaldavate* terminite taandumise. Etnoloog Heiki Pärdi (1998: 263) kirjeldab rahvakultuuri mõistet kui teadlaste loodud konstruktsiooni, mis muudab *rahva-* sõna kasutuse üldse problemaatiliseks. Anu Kannike (2005b) näitab, kuidas *argikultuuri*

termin tuleb Lääne-Euroopas 1970. ja Eestis 1990. aastatel kasutusele just *rahvakultuuri* kõrvale ja asemele. Folkloristikas pakub analoogilist näidet *rahvameditsiin*, millele lisandub *etnomeditsiin* (hoolimata sellest, et *rahva-* ja *etno-* on sünonüümid): „Tänapäeva erinevaid meditsiinipraktikaid käsitledes ei ole enam võimalik rääkida ainuüksi rahvameditsiini uurimisest. Sellepärast on inimeste ning tervise ja haiguste suhet uurivat teadust hakatud nimetama etnomeditsiiniliseks“ (Paal 2010: 18). Kui 'rahvameditsiini' ja 'etnomeditsiini' ühisosaks peab Piret Paal huvi arstimisvõtete, uskumuste ja eelarvamuste, ravitseja ja patsiendi omavaheliste suhete vastu, siis 'etnomeditsiin' hõlmab ka haiguskogemuse uurimist, mis rahvameditsiini uurimisele omane ei ole.

Eeltoodud näidete ulatuses viitab terminitarvitus ennekõike paradigmuuutustele: tuues paralleelselt käibesse näiliselt samatähenduslikke termineid, võimaldab see mõiste ühisosale lisaks viidata ka erinevustele lähenemisviisides ja teoreetilistes lähtepunktides.

Avatud rahvusvahelise suhtluse ajajärgul on keeruliseks probleemiks terminite tõlkimine. Üks võõrkeelsete terminite tõlkimisvajaduse põhjusi on nende kohandamine eesti teaduskeelde. Kuid tõlkida ei ole vaja ainult oskussõna, vaid tõlkes peab säilima ka selle sõna uurimisviisiga seotud taust (koolkondlik kasutus vms). Seda probleemideringi esindab „Argikultuuri sõnastikus“ märksõna *performance* – etendus/esitus (Võsu 2008). Ester Võsu näitab, kui mitmetasandiline, erinevates teadusvaldkondades kasutatav ja ometi teatud ühtsesse mõttesuunda juhtiv mõiste 'performance' on. Kuid enamasti jäetaksegi see ingliskeelne sõna tõlkimata: tõukunud oma loomulikust keelekasutusest, ei sobitu see analoogilisel viisil teistesse keeltesse, kus tõlkevastetel on inglise *performance*'ist kaugele viivad tähendused. Head lahendust ei ole ka eesti

teaduskeeles leitud. Otsetõlkes oleks kõige lähem *etendus* või *esitus*. Kuid mööngem, need ei sobitu näiteks rahvaluuleteadusse nende sõnade juba olemasoleva tähenduse tõttu. Folkloristikas on *performance* ennekõike rahvaluule loomulik spontaanne esitusolukord, mida *etendus* enamasti ei ole. Kui kasutada tõlkes *esitust*, siis tuleb esituse kontekstid lahus hoida (nt loomulik esitussituatsioon, lavalt esitamine, folkloristile küsimise peale esitamine), kuna need kõik on erinevad kommunikatsioonisituatsioonid ja -viisid.

Vastupidine probleem ilmneb eesti teadusloost lähtuva termini tõlkimisel rahvusvahelisse teadusruumi, mille näiteks on *pärimuslik ajalugu – oral history* (Jaago 2006a, 2006b). Pärimusliku ajaloo mõiste tuleneb taas uurimisviiside muutumisest. Tekstikeskses positivistlikus uurimises keskenduti teemadele ja motiividele, kõneldi ajaloolistest muistenditest või ka ajaloolisest traditsioonist.³³ Kui 1990. aastatel muutis uurija fookust teemadelt pärimusrühma minevikutõlgendusele, siis muutus sujuvalt ka termin: ajaloolisusest kui teemast sai üks ajaloo tõlgendusviise. Ühelt poolt jäi pärimusliku ajaloo uurimine seotuks eesti teaduse seemise kujunemisjoonega, alustades Kreutzwaldi ja Hurda tegevusest rahvaluule alal (vt lähemalt Jaago 2005). Teisalt seostus see uurimisviis rahvusvaheliselt *oral history* („suulise ajaloo“) märksõna alla koondunud uurimustega.

Rahvusvaheliselt saab suulist ajalugu omakorda vaadelda kaheti. Üldisemas plaanis on „suuline ajalugu sama vana kui ajalookirjutaminegi“, kuid sihipäraselt võeti mälestused kui ajaloo uurimise allikas kasutusele 1930. aastatel (Starr 1980: 28–30, vrd Burke 2004 ajaloo- ja rahvaluuleteaduse omavahelise koostöö perioodidest Euroopas). Kui aga kõneldakse

³³ Vt nt Eesti Kirjandusmuuseumi käsikirjalist kogu Ajaloolist traditsiooni [x] kihelkonnast, talletatud 1920.–30. aastatel: EKLA f 199 ja 200.

suulise ajaloo institutsionaliseerumisest, siis viiakse selle uurimissuuna algus Ameerika Ühendriikidesse, kus vahetult pärast Teist maailmasõda aktiveerus mälestustele tuginev ajaloo uurimine, ja 1950.-60. aastate Suurbritanniasse, kus tegeldi nn altpoolt avaneva ajalooaate uurimisega (Thomson 2007).

Oral history kuulub ingliskeelsesesse teadusruumi. Analoogilisi või lähedasi, mälestustele tuginevaid ajaloouurimisviise on aga mujalgi kasutatud, Eestis 1930. ja 1980. aastatel (nt Kruus 1932; Palamets 1989). Neis ei viidata seostele *oral history*'ga, nagu ka vastupidi. Soomes kujunes samalaadne interdistsiplinaarne uurimistraditsioon kui *muistitietutkimus*, kus termini oosis *muisti* viitab mälule (Fingerroos jt 2006). Eestis seostub *oral history* uurimissuunaga folkloristlikule pärimusliku ajaloo uurimisele lisaks etnoloogias rakendunud kultuuri mälu uurimine (*cultural memory studies*), osalt interdistsiplinaarne eluloouurimine (Jaago & Köresaar 2009).

Mõiste 'pärimuslik ajalugu' kasutuses on eriala siseselt olnud kahesuunalisi vaidlusi. Ühelt poolt on küsitud, miks mitte kasutada *pärimusliku ajaloo* asemel terminit *suuline ajalugu*. Teine soovitus on olnud tõlkida *oral history* eesti keelde *pärimuslikuks ajalooks*. Töö käigus olen jõudnud veendumusele, et kumbki ettepanek ei sobi, kuna tegemist on erinevate uurimissuundadega (Jaago 2006b). Kui läti teadlased kasutavad oma töödes tõlketerminid (*mutuārdu vēsture* < *oral history*), siis on loomulik, et seda võiks ka eesti keelde tõlkida *suuliseks ajalooks*. Kuid soome keelest tõlkimisel osutus mõistlikuks hoida ingliskeelne (rahvusvaheline) ja omakeelne mõiste (*muistitietutkimus*) lahus. Näiteks Jyrki Pöysä artikli toimetamisel ilmnes, kuidas *oral history* tõlkimine *pärimuslikuks ajalooks* muudab teksti mõttetuks. Probleem on selles, et *oral*

history oma tuumas on tõepoolest suulistele ja mitte kirjalikele allikatele tuginev uurimine. Soomes, nagu Põhjamaades üldse ja ka Eestis on kirjutamise traditsioon aga niivõrd omane (meenutagem või Jakob Hurda üleskutset 1888. aastast „neile, kes vähegi sulge jõuavad hoida“, mille vastukajana kujunes Hurda rahvaluule-käsikirjade kogu), et rääkida *suulise ajaloo* asemel *pärimusliku ajaloo* funktsioonist anda hääl neile, kes kirjutada ei oska, ja nii tuua nende vaade kirjakultuuri – see ei sobitu kuidagi Soome konteksti (vt Pöysä 2009: 43). Ühtlasi meenutab see näide, et terminid ei ole lihtsalt terminid, vaid et neis peegeldub vastava teadustraditsiooni ajalugu ja regionaalne kontekst. Nõustun soome folkloristi ja pärimusliku ajaloo uurija³⁴ Anne Heimo otsusega, et interdistsiplinaarselt ja rahvusvaheliselt samade märksõnade alla koondunud uurimissuunad ei pea sugugi olema tagasiviidavad ühte alguspunkti. Pigem on tähtis näidata seda, millal ja mis asjaoludel need uurimissuunad 1990. aastatel kohtusid (Heimo 2010: 42).

Uute oskussõnade kasutuselevõtt seostub rahvusvaheliselt vastandatava keelekasutusega, mis kohati viitab tõlgetele (nt *suuline ajalugu*), kohati omakeelse sobiva vaste leidmisele (nt *argikultuur*). Kuid mitte alati ja mitte kõikides keeltes ei leita sobivaid vasteid, mistõttu tõuseb taas päevakorda vajadus oskussõnavalikus, sh tõlgetes lähtuda teaduse üldisematest kontekstidest.

³⁴ Sm k *muistitiedon tutkija*.

Kokkuvõtteks

Paaril viimasel aastakümnel etnoloogias ja folkloristikas muutunud terminitarvituse taustal on teaduse üldine suundumus positivistlikust ja essentsialistlikust käsitlusviisist konstruktivistlikuks, tõlgenduslikuks alates 1970. aastatest ning valdkonnapiiride hajumine interdistsiplinaarsel ja rahvusvahelisele suhtlusele avatud 1990. aastatel. Need suundumused töid kaasa vajaduse sihipärasemalt vaadelda, mis terminivaraga seoses toimub. Sel eesmärgil loodi Tartu Ülikooli eesti ja võrdleva rahvaluule osakonna ja etnoloogia osakonna koostöös argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. See võimaldas jälgida, milliseid terminivalikuid uurijad muutuval teadusmaastikul oma töös tegid. Märksõnaartiklite võrdlevast vaatlusest ilmneb, et üldjoontes on lähtunud kahest põhimõttest: olemasolevate terminite alalhoidmine, neid kohendades või nende mõistesisu uuesti defineerides ja vastupidi, uute oskussõnade kasutuselevõtt eesmärgiga osutada teaduses aset leidnud paradigmanihetele. Teaduse avatud ajajärgule 1990. aastatel on iseloomulik terminite rahvusvaheline ja distsipliinide vaheline ühtlustamine või vastavusse seadmine. Selle käigus muutuvad terminid mitmeti mõistetavaks, sest seniste mõistete piirid hägustuvad. Niisugustes olukordades orienteerumiseks on vaja eriti täpselt jälgida oskussõnakasutuse tausta – selle lokaalset tähendust, kasutamise eesmärke jms.

Kirjandus

- Anttonen, Pertti J. 2005. Tradition through Modernity. Postmodernism and the Nation-State in Folklore Scholarship. *Studia Fennica: Folkloristica* 15. Helsingi: Finnish Literature Society.
- Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik: <http://argikluttuur.e-uni.ee> (10.06.2011).
- Ben-Amos, Dan 2009. Kommunikatsioon ja folkloor. *Sator* 9. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseumi Teaduskirjastus & Eesti Folkloori Instituut.
- Brednich, Rolf W.(toim) 1988. Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie. Berliin: Dietrich Reimer Verlag.
- Burke, Peter 2004. History and Folklore: A Historiographical Survey. – Folklore nr 115 (2), lk 133–139.
- Digiteeritud Eesti ajalehed: <http://dea.nlib.ee/fullview.php?pid=s276631&nid=113210&frameset=1> (10.06.2011).
- Dundes, Alan 1977. Who are Folk? – *Frontiers of Folklore*. William Bascom (toim). Washington: Westview Press, lk 17–35.
- Dundes, Alan 2002. Kes on rahvas? Valik esseid folkloristikast. Tallinn: Varrak.
- Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina & Heimo, Anne & Peltonen, Ulla-Maija (toim) 2006. Muististietutkimus. Metodologisia kysymyksiä. *Tietolipas* 214. Helsingi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Girtler, Roland 1979. *Kulturanthropologie*. München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Heimo, Anne 2010. Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1275. Helsingi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Honko, Lauri 1990. Folkloreprosessi. – Sananjalka nr 32, lk 39–121.
- Hiiemäe, Mall 2003. Eesti rahvaluule rajaleidmised. – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt. Tiiu Jaago (koost). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 50–60.
- Hiiemäe, Reet 1996. Linnajutud. – Vanavaravedaja nr 3, lk 33–44.
- Hurt, Jakob 1989. Mida rahvamälestustest pidada. Artiklite kogumik. Tallinn: Eesti Raamat.
- Jaago, Tiiu 2003. Kas folkloristika ja etnoloogia eraldumine sai alguse emakeelse ülikooli õppetoolide loomisest? – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt. Tiiu Jaago (koost). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 37–49.
- Jaago, Tiiu 2005. Pärimuslik ajalugu ja Fr. R. Kreutzwald. – Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamat 2003. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 9–20.
- Jaago, Tiiu 2006a. Pärimuslik ajalugu. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. [http:// argikultuur.e-uni.ee](http://argikultuur.e-uni.ee) (15.03.2011).
- Jaago, Tiiu 2006b. Pärimusliku ajaloo uurimine. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.e-uni.ee> (15.03.2011).
- Jaago, Tiiu 2010a. Mälestuste kogumisprotsessis loodud tekstide žanrilisus. 1905. aasta sündmuslugude näitel. – Methis nr 5/6. Studia Humaniora Estonica. Omaelulookirjutuse erinumber, lk 159–175.
- Jaago, Tiiu 2010b. Traditsioon ja regilaul folkloristika muutuvus kontekstis. – Keel ja Kirjandus nr 8/9, lk 592–610.

- Jaago, Tiiu & Kõresaar, Ene 2009. Pärimusliku ajaloo uurimine Eesti ja naabermaade koostööruumis. – Mäetagused nr 43, lk 7–18.
- Kalmre, Eda 2007. Hirm ja võõraviha sõjajärgses Tartus. Pärimuslooline uurimus kannibalistlikest kuulujuttudest. Tänapäeva folkloorist 7. Tartu: EKM Teaduskirjastus.
- Kalmre, Eda 2010. Saateks. – Tulnukad ja internetilapsed. Uurimusi laste- ja noortekultuurist. Eda Kalmre (toim). Tänapäeva folkloorist 8. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 11–16.
- Kannike, Anu 2005a. Argikultuur. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.eeuni.ee> (15.03.2011).
- Kannike, Anu 2005b. Rahvakultuur. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.eeuni.ee> (15.03.2011).
- Klein, Barbo 1997. Folklore. – Folklore. An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art. I: A-H. Thomas A. Green (toim). Santa Barbara, California: ABC-CLIO, lk 331–336.
- Klintberg, Bengt af [1990]. Kas eilsed ja tänased muistendid kuuluvad samasse žanrisse). – VTK-raamat. <http://www.folklore.ee/seminar/> (15.03.2011).
- Krikmann, Arvo 1995. Lipitud-lapitud “Kommunaari” king. Mõistatused tänapäeva koolipärimuses. – Lipitud-lapitud. Tänapäeva folkloorist [1]. Mare Kõiva (toim). Tartu: Eesti TA Eesti Kirjandusmuuseum & Eesti TA Eesti Keele Instituut, lk 33–58.
- Krohn, Kaarle 1926. Die folkloristische Arbeitsmethode. Oslo: Aschehoug.
- Kruus, Hans (toim) 1932. Punased aastad. Mälestisi ja dokumente 1905. aasta liikumisest Eestis I. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

- Kuutma, Kristin 2005–2006. Traditsioon. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.e-uni.ee> (15.03.2011).
- Kuutma, Kristin 2010. Mõistete konstrueerimisest teadmuse loomiseni. Folkloristika interdistsiplinaarsus. – Keel ja Kirjandus nr 8/9, lk 687–702.
- Kuutma, Kristin & Nõmmela, Marleen 2008a. Etnograafia (1): rahvateadus. Etnograafia (2): kultuurikirjeldus. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.e-uni.ee> (15.03.2011).
- Kuutma, Kristin & Nõmmela, Marleen 2008b. Etnoloogia. – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.e-uni.ee> (15.03.2011).
- Kõiva, Mare 1996. Traditsioonist taas. – Maarahva elujõud – müüdid ja tegelikkus [I]. Asser Murutar (toim). Tartu: Elmatar, lk 25–32.
- Köss, Tiia 1994. Vanaema varastatud. [Raamatututvustus: Leea Virtanen, Varastettu isoäiti, 1993.] – Vanavaravedaja nr 1, lk 28–30.
- Laugaste, Eduard 1975. Eesti rahvaluule. Tallinn: Valgus.
- Loorits, Oskar 1937. Eesti rahvaluuleteaduse päevaprobleemidest. – ERK: Eesti Rahvuslaste Klubide Liidu häälekandja nr 7/8, lk 174–181.
- Nekljudov, Sergei 2003. Vene rahvaluuleteadus ja struktuuralsemiootilised uurimused. – Pärimus ja tõlgendus. Artikleid folkloristika ja etnoloogia teooria, meetodite ning uurimispraktika alalt. Tiiu Jaago (koost). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, lk 26–36.

- Paal, Piret 2010. Sissejuhatus. Inimene, tervis ja haigused kultuurilises perspektiivis. – Inimene, tervis ja haigused. Terviseetemaline artiklikogumik „Medica“. Piret Paal (koost). Tänapäeva folkloorist 9. Tartu: EKM Teaduskirjastus, lk 9–31.
- Palamets, Hillar 1989. Mälestused helilindil Tartu Ülikooli ajaloo allikana. – Allikaõpetuslikke uurimusi. Eesti ajaloo küsimusi XI. Tartu Riikliku Ülikooli toimetised nr 851. Tartu: Tartu Riiklik Ülikool, lk 113–124.
- Pino, Veera & Tedre, Ülo & Viidalepp, Richard (toim) 1964. Eesti rahvaluulest. Tallinn: ENSV Teaduste Akadeemia.
- Pärdi, Heiki 1998. Mõistetest etnograafia, etnoloogia ja rahvateadus ning Eesti etnoloogiast. – Akadeemia nr 2, lk 252–266.
- Pöysä, Jyrki 2009. Kogumisvõistlused pärimusliku ajaloo uurimises. – Mäetagused nr 43, lk 39–60.
- Sarv, Vaike 2000. Setu itkukultuur. *Ars Musicae Popularis* 14. Tartu, Tampere: Eesti Kirjandusmuuseumi etnoloogia osakond, Tampereen yliopiston kansanperinteen laitos.
- Schwand, Thomas A. 1994. Constructivist, Interpretivist Approaches to Human Inquiry. – *Handbook of Qualitative Research*. Norman K. Denzin & Yvonna S. Lincoln (toim). Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage, lk 118–137.
- Sievers Kai Detlev 1988. Fragestellung der Volkskunde im 19. Jahrhundert. – *Grundriss der Volkskunde. Einführung in die Forschungsfelder der Europäischen Ethnologie*. Rolf W. Brednich (toim). Berlin: Dietrich Reimer Verlag, lk 31–50.
- Simpson, Jaqueline & Roud, Steve 2003. *A Dictionary of English Folklore*. Oxford: Oxford University Press.
- Starr, Louis M. 1980. Oral History in den USA. Probleme und Perspektive. – *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis. Die Praxis der „Oral History“*. Lutz Niethammer (toim). Frankfurt am Main: Syndikat, lk 27–42.

- Thomson, Alistair 2007. Four Paradigm Transformations in Oral History. – The Oral History Review nr 34 (1), lk 49–70.
- Valk, Ülo 2005. Establishment of the Estonian Folklore Collections and the Concept of Authenticity. – Volkskundliche Großprojekte. Ihre Geschichte und Zukunft. Rostocker Beiträge zur Volkskunde und Kulturgeschichte 2. Christoph Schmitt (toim). Münster, New York, München, Berlin: Waxmann Verlag GmbH, lk 35–40.
- Valk, Ülo 2010. Eesti folkloristika kulg distsipliinist diskursiivseks formatsiooniks. Mõtteid ja tähelepanekuid. – Keel ja Kirjandus nr 8/9, lk 581-574.
- Viires, Ants & Vunder, Elle (toim) 1998. Eesti rahvakultuur. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.
- Virtanen, Leea 1980. Perinteen yhteisöllisyys. – Perinteentutkimuksen perusteita. Outi Lehtipuro (toim). Porvoo, Helsingi, Juva: Werner Söderström OY, lk 133–181.
- Voolaid, Piret 2006. Mõistatused (rahvaluulelik). – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.e-uni.ee> (15.03.2011).
- Voolaid, Piret 2011. Eesti mõistatused kui pärimuslik muutuv kultuurikontekstis. Dissertationes Folkloristicae Universitatis Tartuensis 17. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Võsu, Ester 2008. Etendus/esitus – Argikultuuri uurimise terminoloogia e-sõnastik. Tiiu Jaago (toim). Tartu: Tartu Ülikool, eesti ja võrdleva rahvaluule osakond. <http://argikultuur.e-uni.ee> (15.03.2011).
- Wienker-Pipho, Sabine 2004. Humboldti müüt? Vanad haridus-ideaalid uues Euroopas. – Akadeemia nr 7, lk 1581–1601.

Arhiiviallikad

EAA f 2100 – Eesti Ajalooarhiiv, Tartu Ülikooli fond.

EKLA f 43 – Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv, Jakob Hurda kogu.

EKLA f 199 – Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv, Akadeemilise Ajaloo Seltsi stipendiaatide kogu, Ajaloolist traditsiooni.

EKLA f 200 – Eesti Kirjandusmuuseum, Eesti Kultuurilooline Arhiiv, Eesti Kirjanduse Seltsi stipendiaatide kogu, Ajaloolist traditsiooni.

Impact of internationality and interdisciplinarity on research terminology. Example of everyday culture research

Tiiu Jaago

Summary

This article introduces the "e-Glossary of Everyday Culture Research Terminology" (<http://argikultuur.e-uni.ee>, started in 2004), created cooperatively by the Department of Estonian and Comparative Folklore and the Department of Ethnology of the University of Tartu. The aim of compiling the glossary was to explain how the update of terminology is reflected in researchers' practical work in the 1990s, i.e. in the era of interdisciplinarity and internationality. Generally, the changes that occurred in science in the 1990s were set in the context of the paradigm shift that took place about twenty-thirty years earlier: both in folkloristics and ethnology there was a shift from object-centred approach to the application of more

interpretive methods, in which instead of the objects, the researcher focused on the problem of the mutual relations of the object and the social group.

Drawing on the example of the e-Glossary of Everyday Culture Research, the author observes the problems that arose in the period of terminology renewal: what position to take with regard to the existing terms if their definition no longer matches the current situation in research; how to translate the terms; how to show the connection between terms and specific research trends. Different preferences can be detected in the creation of terminology that was formed in the course of scientific discussions. In folkloristics the existing terms were preferably redefined or updated to match the innovations. This enabled to show the continuity of research. In ethnology the tendency was to emphasise new approaches by taking new terms into use. In the translation of terms it appeared purposeful to take the regional aspects of research tradition into consideration and proceed from the semantic background of the concept rather than use the direct translation of the term.

Keywords: ethnology, everyday culture research, folklore research, history of folklore discipline

Autor

PhD Tiiu Jaago on Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna kultuuriteaduste ja kunstide instituudi eesti rahvaluule dotsent.
tiiu.jaago@ut.ee